

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розбудови України, формування її економіки на ринкових засадах, удосконалення суспільних відносин і виховання національно свідомих громадян актуальним є економічне виховання населення взагалі та підростаючого покоління зокрема.

Перехід до ринкових відносин вимагає вміння практично застосовувати економічні знання, використовувати їх у процесі будь-якого способу організації виробництва – від державного підприємства до приватного бізнесу. Практичні знання з економіки лежать в основі підприємництва, дозволяють самостійно приймати рішення, дають змогу відкрити власну справу.

У економічному житті суспільства беруть участь усі його члени, в тому числі й учні, хоча вони безпосередньо не вступають у виробничі відносини. Свідома й активна участь сучасної учнівської молоді в економічному житті та діяльності в майбутньому вимагатиме вже на рівні шкільного навчання послідовного здійснення її економічного виховання в загальній системі виховної роботи школи, забезпечення формування в неї економічної культури як результату діяльності людей у сфері економічного життя, нагромадження суспільством економічного досвіду й економічних знань.

Значні потенційні можливості в плані економічного виховання школярів притаманні практично всім навчальним предметам. Проте, особлива роль у цьому відношенні належить трудовому навчанню і пов'язаній із ним суспільно-корисній, продуктивній праці, профорієнтації та позакласній виховній роботі трудового спрямування.

У реалізації можливостей трудового навчання в економічному вихованні учнів важливе місце займає учитель трудового навчання. Учителів за цією спеціальністю в Україні готують у 15 вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Теоретичні проблеми професійної підготовки і формування особистості вчителя розглянуто в працях О.Абдулової, О.Дубасенюк, І.Зязюна, М.Лещенко, С.Сисоевої, В.Сластьоніна, О.Солодухіна; зміст і методи навчання у вищих навчальних закладах – І.Богданової, О.Бульвінської, П.Воловика, А.Лінди, В.Онищука, М.Фіцули та ін., окремі питання педагогічної технології вищої школи досліджено українськими науковцями (А.Алексюк, В.Бондар, С.Гончаренко, Р.Гуревич, В.Козаков, О.Мороз, В.Сидоренко та ін.).

Дослідженням проблеми економічного виховання молоді опікуються представники різних галузей знань: філософи вивчають гносеологічний аспект економічного виховання (В.Андрущенко, В.Куценко, В.Шинкарук та ін.); економісти розглядають виховання як істотний чинник формування сучасного економічного мислення особистості (Л.Пономарьов, В.Попов, В.Чичканов та ін.); психологи аналізують проблеми економічної психології (Л.Божович, Г.Костюк, К.Платонов та ін.); педагоги досліджують зміст і методику освіти й виховання учнів (А.Аменд, Р.Мачулка, А.Нісімчук, І.Носаченко, В.Мадзігон, О.Падалка, В.Розов, І.Сасова, Б.Шемякін, О.Шпак та ін.).

Водночас проведений аналіз досліджень засвідчує, що розгляду педагогічних аспектів економічного виховання не приділяється належної уваги, зокрема недостатньо дослідженою залишається проблема формування економічних знань майбутніх учителів трудового навчання засобами дидактичних ігор.

Недостатнє вивчення цього питання педагогічною наукою дозволяє констатувати, що сучасна професійна підготовка студентів за спеціальністю «Трудове навчання» не задовольняє належною мірою потребам, пов'язаним із підготовкою студентів до життя і діяльності в складних умовах сьогодення. Майбутній учитель трудового навчання нерідко змушений самотужки заповнювати прогалини в економічній підготовці, щоб реалізувати завдання економічного навчання і виховання у процесі діяльності.

Актуальність формування економічних знань майбутнього вчителя трудового навчання засобами дидактичних ігор зумовлена протиріччями між:

- новими економічними умовами життєдіяльності підростаючого покоління і низьким рівнем підготовленості учителів середніх загальноосвітніх навчальних закладів щодо забезпечення підготовки випускників до цих змін;

- сучасним рівнем теоретичної підготовки студентів педагогічно-індустріальних факультетів і їхньою невідповідністю до практичної діяльності;

- потенційними можливостями навчальних предметів з економічною складовою і низьким рівнем їх використання.

Ураховуючи актуальність зазначеної проблеми, її недостатню теоретичну розробленість і практичне впровадження, об'єктивну потребу і соціальну значущість, темою наукового дослідження обрано: **Формування економічних знань майбутніх учителів трудового навчання засобами дидактичних ігор.**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових робіт Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова «Зміст освіти, форми, методи і засоби підготовки вчителів» (РК № 0198U001733).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 4 від 28.12.2005 р.) і узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 27.11.2007 р.).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці педагогічних умов формування економічних знань майбутніх учителів трудового навчання засобами дидактичних ігор.

Відповідно до мети визначено задачі дослідження:

1. Проаналізувати теорію і практику формування економічних знань у майбутніх учителів трудового навчання.

2. Розробити й експериментально перевірити зміст підготовки до формування економічних знань, виявити ефективні шляхи його реалізації в

навчально-виховному процесі.

3. З'ясувати педагогічні умови забезпечення ефективного формування економічних знань студентів засобами дидактичних ігор.

4. Опрацювати систему критеріїв і показників для виявлення рівня економічної підготовленості майбутнього вчителя трудового навчання засобами дидактичних ігор.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування економічних знань майбутніх учителів трудового навчання засобами дидактичних ігор.

Для розв'язання поставлених задач, досягнення мети та перевірки висунутої гіпотези використано комплекс *методів дослідження*:

теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація та систематизація наукових даних з метою уточнення сутності поняття та визначення змісту підготовки до формування економічних знань, виявлення ефективних шляхів його реалізації в навчально-виховному процесі;

емпіричні: спостереження, анкетування, бесіда, тестування, моделювання застосовано для визначення рівня знань студентів та ефективних педагогічних умов формування економічних знань засобами дидактичних ігор; педагогічний експеримент – констатувальний і формувальний етапи (за допомогою них визначено дійсний стан економічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання засобами дидактичних ігор і перевірено ефективність обґрунтованих нами педагогічних умов);

статистичні: метод ранжування, математична обробка результатів дослідження, їх якісний і кількісний аналіз для забезпечення достовірності результатів (критеріїв).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* створено, систематизовано, теоретично обґрунтовано і практично апробовано систему ділових ігор;

– *визначено* педагогічні умови забезпечення ефективного формування економічних знань студентів засобами дидактичних ігор (формування уявлень про необхідність економічної підготовки в майбутній професійній діяльності; створення мотиваційних проблемних ситуацій шляхом постановки спеціальних пізнавальних задач, проблемного експерименту з непередбачуваним результатом; застосування методів, що активізують пізнавальний інтерес (рольові ігри, змагання, диспути, тренінги, подорожі, аукціони, захист творчих проектів тощо); застосування в навчальному процесі комплексу навчально-методичних посібників);

– *розкрито* зміст структурних компонентів ділової гри;

– *визначено* критерії і показники рівня економічної підготовленості майбутнього вчителя трудового навчання засобами дидактичних ігор;

– *здійснено* оцінку рівнів підготовленості майбутнього вчителя трудового навчання до економічного виховання студентів;

– *уточнено* роль і місце комплексних ділових ігор серед інших методів активного навчання майбутніх учителів трудового навчання;

– *подальшого розвитку набули* положення, які стосуються змісту, методів і форм упровадження ділових ігор у навчальний процес вищих навчальних закладів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці й проведенні комплексних ділових ігор з курсу економіки виробництва.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 44-45/73 від 19.04.2011 р.), Республіканського вищого навчального закладу «Кримський інженерно-педагогічний університет» (довідка № 01.2 – 08/193 від 17.03.11 р.); Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 10/30 від 23.06.11 р.).

Особистий внесок здобувача. У спільних публікаціях автором: [5] розкрито застосування ділових ігор у процесі дистанційного навчання, [6] доведено ефективність застосування активних методів навчання у процесі застосування дидактичних ігор, [7] обґрунтовано застосування елементів ігрових технологій у процесі проведення уроків у загальноосвітніх навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на наукових і науково-практичних конференціях, у тому числі:

міжнародних – «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід проблеми» (Вінниця, 2004); «Теоретичні і методичні засади підготовки фахівців у професійних навчальних закладах технічного та художнього профілю» (Львів, 2004); «Теорія і практика управління соціальними системами» (Харків, 2005); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід проблеми» (Вінниця, 2006); «Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми перспективи» (Львів, 2006); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід проблеми» (Вінниця, 2010); «Сучасні тенденції розвитку технологічної та професійної освіти в Україні у контексті європейської інтеграції» (Умань, 2010);

міжвузівських – «Актуальні проблеми виробничих та інформаційних технологій, економіки і фундаментальних наук» (Вінниця, 2006).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено в 11 публікаціях автора, з них 8 праць написано одноосібно, 10 статей у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота містить вступ, два розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних джерел (170

найменувань, з них 5 – іноземною мовою на 16 сторінках), додатки. Повний обсяг дисертації становить 188 сторінок (основного тексту – 172 сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету і задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення, наведені дані про особистий внесок, апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **«Економічні знання як складова професіоналізму студентів»** – проведено аналіз підходів до визначення сутності економічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання; розкрито готовність майбутніх учителів до застосування економічних знань; визначено місце і роль ігрової діяльності у педагогічній теорії та практиці; з'ясовано роль дидактичної гри у навчально-виховному процесі.

Визначаючи структуру і зміст підготовки вчителя до економічної освіти та виховання учнів, ми беремо за основу інтеграцію особистісної позиції майбутнього фахівця та його професійних знань і вмінь.

Фундаментом економічної підготовки (як процесу і результату) є економічна освіта та виховання, котрі, відповідно до сучасного суспільного замовлення, повинні зазнати глибоких змін.

У науковій літературі економічного характеру, дисертаційних дослідженнях з питань економічної освіти і виховання зустрічається різне трактування понять «економічна освіта» й «економічне виховання».

У нашому дослідженні підготовку студентів вищих педагогічних навчальних закладів до економічної освіти та виховання учнів ми визначаємо як інтегруючу характеристику, яка є проявом особистісної позиції майбутнього фахівця, його професійних знань і вмінь, розвиток творчого потенціалу особистості й формування стійкого мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх педагогів до професійної діяльності з економічної підготовки учнів.

Цілковитим погоджуємось із Концепцією В.Сластьоніна й розглядаємо зміст економічної підготовки як цілісне утворення особистості вчителя, що інтегрує в собі: 1) психологічну підготовку майбутнього вчителя до реалізації завдань економічної освіти та виховання учнів у нових умовах суспільного розвитку; 2) науково-педагогічну підготовку, що включає необхідний обсяг економічних, методичних, спеціальних і психолого-педагогічних знань, забезпечуючи ефективний вплив його діяльності на економічну освіту й виховання учнів; 3) практичну підготовку, що містить сформовані на належному рівні професійно-педагогічні уміння і навички.

Як зазначено у працях В.Ананьєва, А.Веденеєва, В.Крутецького та інших дослідників, активна участь особистості у певній діяльності значною мірою визначається її підготовкою (готовністю) до цієї діяльності. Тому на перше місце в структурі підготовки нами поставлено усвідомлену потребу майбутнього вчителя до економічних знань, засвоєння теорії й методики економічної освіти студентів, оволодіння сучасним економічним мисленням, системою практичних умінь організації суспільно-корисної продуктивної

праці студентів.

Окрім цього провідного компонента до структури підготовки входять інтерес до майбутнього навчання і сформованість установки на практичне використання знань, що підлягають засвоєнню.

Аналогічно потрібно розглядати й підготовленість (готовність) викладача, який, окрім проведення занять з основ економіки, питань економічної освіти й виховання учнів, має бути підготовленим до роботи саме з даним контингентом студентів (у нашому випадку – майбутніх учителів). У цьому ключі структура підготовки викладача може бути представлена у вигляді сукупності таких компонентів: знання реальних потреб майбутнього контингенту студентів; вміння взаємодіяти зі студентською аудиторією, у першу чергу, вміння встановлювати особистісний, емоційний, пізнавальний, діяльнісний контакт зі студентами; установки на подолання стереотипів, розвиток економічного мислення майбутнього вчителя.

В основу концептуальних засад економічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання покладено методологічні положення: зі зміною суспільного ладу відбулася зміна державної власності; незалежність і суверенність держави проклала шлях до демократії, економічних методів управління, використання творчих можливостей людини; виникла реальна необхідність у економічній освіті, яка покликана формувати в людини економічне мислення, економічні підходи до розв'язання завдань своєї життєдіяльності, ствердження свого «Я» в умовах ринкових відносин; економічні реформи потребують оновлення функціонування освітніх установ, які покликані формувати людину з новим економічним світоглядом, з новою філософією оцінки свого соціального призначення; піднесення соціальної місії вчителя, спрямованої на становлення освіченої, культурної особистості, здатної сприймати та оцінювати ситуацію, самостійно приймати рішення.

Економічна підготовка майбутніх учителів трудового навчання за нашими дослідженнями включає: *загальноекономічний, дидактичний, психологічний, соціально-педагогічний, організаційно-педагогічний, виховний, методичний та управлінський* аспекти, які, перебуваючи у тісному взаємозв'язку, доповнюють один одного і становлять єдину економічно-педагогічну структуру.

Однією з провідних ідей розвитку економічної освіти має стати розгляд комплексу проблем формування професійної готовності вчителя, від якого залежить ефективність перетворень. Водночас ці питання досліджені недостатньо.

У структурі професійної готовності вчителя до педагогічної діяльності науковці виділяють стійкі її компоненти: психологічний, науково-теоретичний, практичний, психофізіологічний, фізичний.

Узагальненим можна назвати висновок В.Васенка про те, що готовність може бути представлена якістю особистості (стійка готовність – переконання, риси характеру) і як психологічний стан (тимчасова готовність – пильність, здібність, задоволеність).

Проведений аналіз дає підставу включити до характеристик готовності

вчителя до роботи низку особистісних (цілеспрямованість, мобільність, емоційна зрілість, готовність до перегляду своїх поглядів, самовдосконалення та ін.) і професійних (високий рівень інтелектуального розвитку, компетентність, уміння підбирати відповідні методи та техніку навчання, керувати дітьми, співпрацювати з батьками та ін.) якостей.

У контексті нашого дослідження цікавим є вивчення феномену готовності до професійної діяльності.

Ролі та значенню гри, ігрової діяльності у розвитку особистості на різних етапах історії людства приділялася певна увага. У теорії педагогіки на основі визначення місця гри у народній педагогіці, наукового обґрунтування її сутності у філософії, психології, естетиці, етиці, осмислення результатів її використання у вихованні дітей дошкільного віку, навчанні дітей різного віку та дорослих визначились певні підходи до розв'язання цієї неоднозначної і багатогранної проблеми.

Отже, в історії людства певною мірою було обґрунтовано призначення гри, яке може стати основою для визначення головних її функцій: формуюча (формування впевненості, відчуття власного «Я»); адаптивно-прогнозуюча (освячення надією); оздоровча (лікування хворих); комунікативна (допомога взаєморозумінню між людьми).

Досліджуючи проблему використання гри у підготовці майбутніх фахівців, ми виходили з положення Л.Виготського про те, що, йдучи у грі по лінії найбільшого опору, дитина вдається до складних дій для досягнення задоволення і одержує його від цього процесу.

Визначення гри як засобу навчання та виховання, засобу організації особливого виду діяльності (ігрової), яка передбачає відтворення різних видів людської діяльності, теж вважаємо недостатньо повним, оскільки під засобами навчання у педагогіці розглядаються конкретні аспекти, які повністю не розкривають сутності гри. На наш погляд, доречно розглядати її як метод навчання, як спосіб розв'язання всіх традиційних завдань навчання і низки спеціальних: 1) формування, розвиток певних якостей особистості; 2) створення моделей різних видів діяльності особистості; 3) формування, розвиток культури комунікації, спілкування; 4) формування, розвиток пізнавального інтересу.

Визначивши, що гра може бути методом навчання, вважаємо за необхідне зробити аналіз сутності дидактичної гри. У цьому випадку загальна класифікація ігор створена з метою побудови класифікації дидактичних ігор (див. рис. 1).

Обґрунтовано належність дидактичної гри одночасно до двох сфер людської діяльності – гри та навчання.

Доведено, що для використання дидактичної гри особливого значення набуває встановлення співвідношень її цілей і завдань з метою навчання (конкретного заняття або окремого його етапу), визначення суб'єктів гри (керівник, вік і кількість учасників), ігровий кодекс (час підготовки, проведення, засоби проведення, правила гри тощо). Це означає, що, з одного боку, кожна дидактична гра має передбачати наявність усіх перелічених

аспектів, а, з іншого, важливість кожного з них спрямовує на визначення спеціальних видів ігор у межах кожного з аспектів.

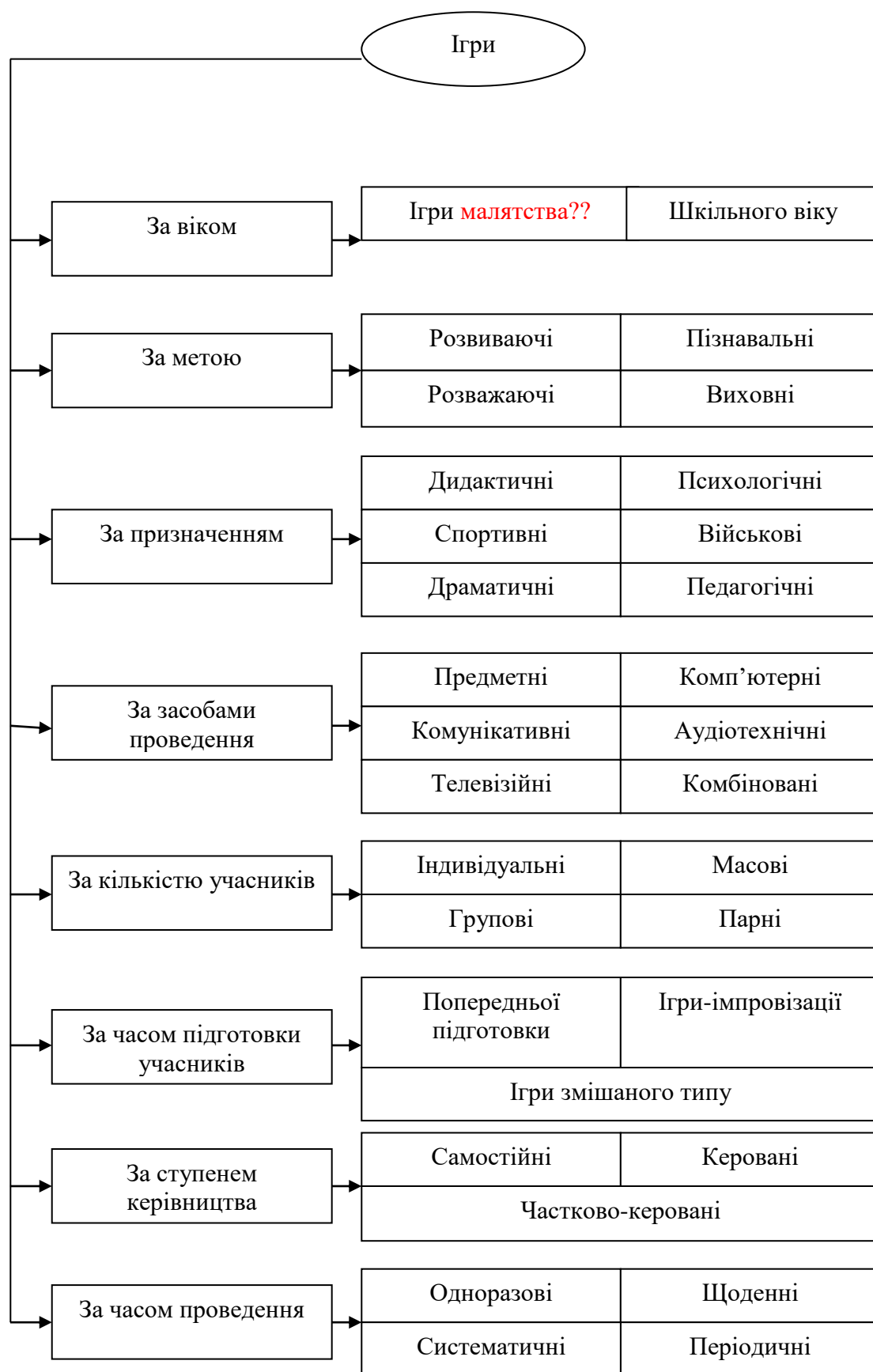

Рис. 1. Загальна класифікація ігор

Дидактична гра як система людської діяльності передбачає взаємопроникнення (за Б. Г. Ананьєвим – конвергенцію) ігрової діяльності й навчання, яке здійснюється на рівні кожного навчально-ігрового циклу.

Конвергенція виявляється в тому, що ігрове завдання обов'язково включає в себе як необхідний компонент навчальне завдання.

Сприяючи самостійній розумовій роботі, дидактична гра викликає інтерес, стимулюючи тим самим до пошуку нових шляхів і можливостей для розв'язання поставлених завдань. У самому терміні закладена педагогічна спрямованість, відображається різноманітність її використання в процесі навчання. Технологія дидактичної гри відображає діяльність учасників щодо пошуку, обробки й засвоєння навчальної інформації для прийняття рішень у проблемній ситуації, включаючи детальний опис правил і умов гри у вигляді початкової інформації та спрямовує гру в циклі навчання.

Використання дидактичних ігор робить процес навчання цікавим, створює бадьорий творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язується те чи інше розумове завдання, підтримують і посилюють інтерес до навчального предмета.

Безпосередня участь викладача у грі змінює організаторську чи керівну його функцію на роль учасника, а водночас студенти можуть стати організаторами чи керівниками. Така зміна розвиває в студентів організаторські здібності, дисциплінованість, відповідальність, упевненість, допомагає краще зрозуміти позицію викладача. Викладач, у свою чергу, краще відчуває потреби студентів. Зміни у функціях і ролях поліпшують взаємовідносини викладача та студентів як учасників процесу навчання (див. рис. 2).

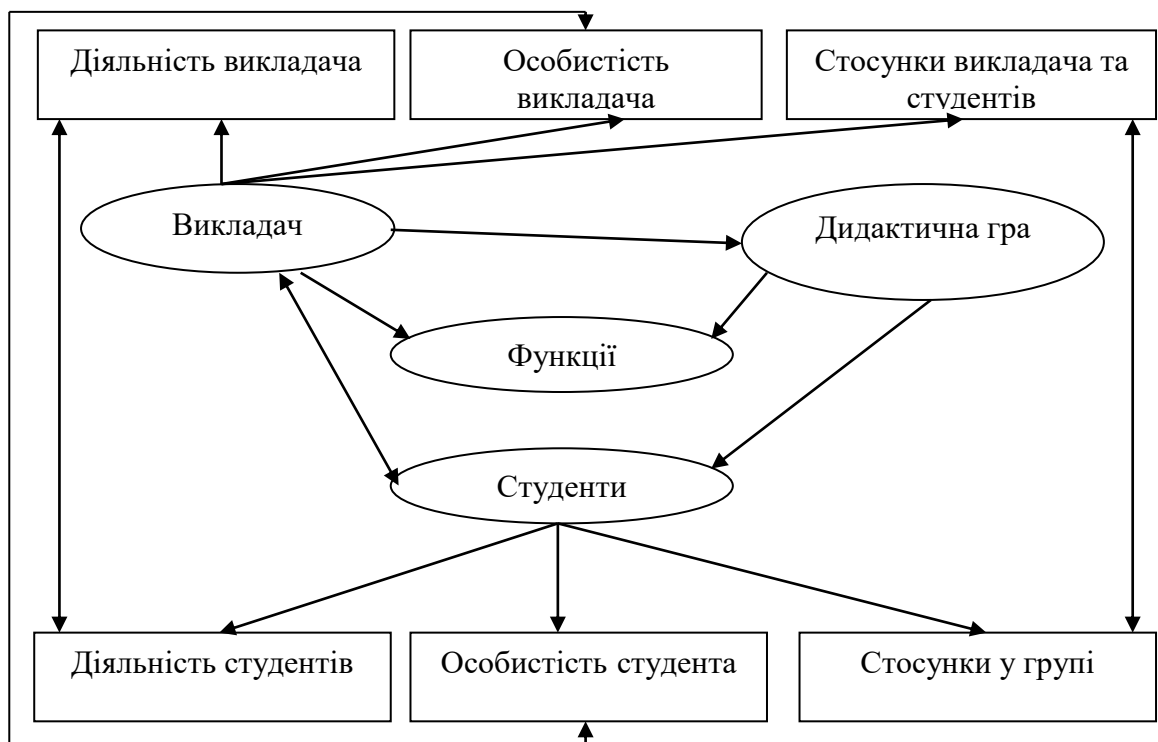

Рис. 2. Вплив дидактичної гри на її учасників

Цінним є те, що за допомогою ігрових методів навчання діяльність студентів подібна до структури їхньої майбутньої професійної діяльності, у якій робота спрямована на кінцевий результат, розподіл і кооперацію праці.

Це, у свою чергу, створює обстановку умовної практики, зближує навчальну і майбутню професійну діяльність.

Таким чином, дидактична гра, що використовується на навчальному занятті з певною метою, може бути як навчально-педагогічною, так і навчально-пізнавальною.

Спроба класифікувати дидактичні ігри з урахуванням обов'язкових її аспектів, має на меті привернути увагу до складності та багатосторонності гри як методу навчання. Більше того, виходячи з класифікації ігор, викладач може більш ґрунтовно реалізувати ідею її багатофункціональності: дидактична гра може бути водночас грою на закріплення засвоєного матеріалу, аудіотехнічною, ситуативною, керованою, діалогічною, попередньої підготовки, систематичною, комунікативною.

Розглянуті теоретичні аспекти щодо сутності дидактичної гри, її місця та ролі в навчальному процесі потребують експериментального доведення. Більш детальної конкретизації вимагають окремі аспекти дидактичної гри стосовно певного вищого навчального закладу, конкретної навчальної дисципліни, їх використання в процесі навчання студентів різних спеціальностей.

У другому розділі – **«Експериментальне дослідження формування економічних знань майбутніх учителів трудового навчання»** – визначено роль і місце рольової гри як різновиду дидактичної гри у процесі професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання; з'ясовано значення педагогічних технологій у економічній підготовці майбутніх учителів трудового навчання; розкрито методику проведення експерименту, подано його кількісні та якісні результати.

Ми поділяємо думку тих науковців, які виступають за використання дидактичних ігор у вищому навчальному закладі та переконані, що це сприяє формуванню інтересу до навчання, підвищенню ефективності цього процесу, підготовці студентів до використання теоретичних знань у практичних ситуаціях (особливо ділові ігри), зміні негативних стереотипів щодо навчання, впливає не тільки на навчально-пізнавальну діяльність, а й на особистість студентів. Цей неповний список ролей дидактичної гри свідчить про доцільність її застосування у вищих навчальних закладах.

Люди, пройшовши в шкільному дитинстві через рольові та ділові ігри, більше підготовлені до творчої діяльності, оскільки для них характерна гнучка і водночас цілеспрямована поведінка.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених теорії рольових ігор, не існує єдності у тлумаченні поняття «рольова гра» та її призначення в навчально-виховному процесі.

Рольова гра відрізняється від ділової тим, що в першій присутній будь-який уявний або життєвий сюжет, у діловій же грі ситуація стосується майбутньої професії студентів чи безпосередньо професійного роду заняття учасників. За тривалістю підготовки учасників рольові і ділові ігри можуть бути іграми попередньої підготовки, іграми, які обдумуються на занятті й іграми-імпровазаціями.

З'ясовано, що ефективність навчальної діяльності визначається не лише зовнішніми, а й внутрішніми показниками, серед яких важливу роль відіграють почуття, які виникають під час навчання.

У процесі проведення експериментального дослідження були визначені показники, які впливали або могли впливати на рівень сформованості економічних знань студентів. До них було віднесено: ставлення студентів до навчання; чинники, від яких залежить ставлення студентів до навчальної дисципліни; ставлення студентів до засвоєння економічних знань; мотиви, якими керуються студенти в процесі засвоєння економічних знань; ставлення студентів до дидактичних ігор; частота застосування дидактичних ігор на заняттях; думка студентів щодо впливу дидактичної гри на стосунки у групі, на настрої студентів, на процес навчання; рівень сформованості пізнавального інтересу; рівень мовної компетентності; деякі показники характеристики особистості студентів.

Розглядаючи ставлення студентів до дидактичних ігор як методу навчання, було зроблено висновок, що більшість із них оцінюють їх використання або позитивно (47,2%), або відповідно до ситуації (50,7%). На другому курсі цей метод оцінюється вище, ніж на першому (відповідно 43,1% та 50,6%, 53,8% та 59,5%), що підтверджує факт надання студентами більшої переваги значенню методам навчання як чиннику ставлення до навчальної дисципліни. Ми розуміємо це як позитивну оцінку цього способу одержання знань та умінь. Незначна частина студентів невпевнені у своєму ставленні до дидактичних ігор (4,9%). Негативно ставляться до використання на заняттях дидактичних ігор лише 1,4% студентів.

Водночас, коли більшість студентів схвалюють використання дидактичних ігор, то 38,1% студентів стверджують, що ігри зовсім не використовуються на заняттях. 37,5% студентів наголошують на тому, що ігри використовуються дуже рідко. 14,5% студентів констатують, що ігри застосовуються на заняттях лише інколи. Лише 4,1% студентів вважають, що дидактичні ігри використовуються в навчальному процесі часто.

Проведене дослідження засвідчує, що дидактичні ігри частіше використовуються на заняттях зі спеціальних дисциплін (так вважають 36,1% респондентів), не часто – з психолого-педагогічних дисциплін (28,4%), рідко – з гуманітарних (9,0%) та дуже рідко – зі суспільних (2,7%).

Переважає більшість студентів хотіли б, щоб ігри частіше застосовувалися на заняттях (50,6% – обов'язково, 36,1% – іноді), 7,6% студентів не впевнені у необхідності використання дидактичних ігор у навчальному процесі та 4,8% студентів не хотіли б брати участь у іграх. Незначна частина студентів не визначилися щодо необхідності дидактичних ігор на заняттях (7,6%), або вважають, що ігри не допомагають у навчанні (4,1%).

Окрім цього, значна частина студентів вбачає позитивний вплив ігор також і на стосунки у групі. 38,8% студентів вважають, що гра може змінити стосунки у групі, та 24,3% студентів вважають, що такі зміни можна спостерігати лише іноді. 22,9% студентів не впевнені, що гра може змінити

стосунки, 7,6% студентів невідомий вплив гри на стосунки, та 4,8% студентів вважають, що гра не може змінити стосунки у групі.

Отже, проведене дослідження свідчить, що більшість студентів проявляють до дидактичних ігор інтерес, вважають, що ігри позитивно впливають не лише на процес навчання, а й на настрої студентів та їхні взаємовідносини. Водночас ігри використовуються досить рідко, або не використовуються взагалі. Оскільки більшість студентів вважають, що ставлення до навчальної дисципліни залежить від методів викладання, а дидактичні ігри оцінюються студентами позитивно, то, на наш погляд, доречно застосовувати на заняттях дидактичні ігри.

Для стимулювання пізнавальної активності студентів необхідно, поряд із традиційними методами, застосовувати інтенсивні педагогічні технології.

На наше переконання, *педагогічна технологія – це передусім педагогічна діяльність, яка максимально реалізує закони навчання, виховання і розвитку особистості, і тому забезпечує її (тобто діяльності) кінцеві результати.* Чим краще реалізовано ці закони, тим вищою буде гарантія результату.

Нові соціально-економічні умови, що складаються в Україні, вимагають орієнтації педагогічних технологій на формування активної, творчої особистості, здатної приймати самостійні рішення в нестандартних ситуаціях і нести відповідальність за прийняті рішення. Таким чином, в основу педагогічних технологій економічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання є підстави покласти розвиваючу модель навчання (за В.Давидовим), яка передбачає: розвиток психічних новоутворень, типових для віку студентської молоді (соціальна активність, діловитість, обачливість, самостійність, відповідальність, підприємливість тощо); організацію навчання на основі провідної діяльності дітей у певному віці (навчання, праця, гра тощо); реалізацію взаємозв'язків із іншими видами діяльності; наявність системи методик, що забезпечують досягнення необхідного розвитку; можливість діагностики рівня розвитку знань, умінь і психологічних новоутворень; педагогічні технології, що ґрунтуються на розвиваючому навчанні й діяльнісному підході, повинні включати: спосіб організації педагогічного процесу; наявність інструментарію (план, програма, підручник, серія вправ, дій, операцій, опис можливих результатів тощо); раціональну організацію діяльності педагога і студентів; послідовність операцій, які дозволяють одержати запланований результат із найменшими витратами всіх видів ресурсів; використання різних засобів навчання, що забезпечують досягнення поставленої мети; повторення дій.

Для визначення динаміки рівнів сформованості економічних знань було проведено контрольні зрізи на початкових (I-II), середніх (III-IV) і заключних (V-VI) етапах практичної реалізації запропонованої послідовності їх формування. Відповідно до рівнів засвоєння знань одержані результати, які подано в таблиці 1 і дають підстави зробити висновок, що у студентів експериментальних груп рівень сформованості економічних знань значно вищий, ніж у студентів контрольних груп.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості економічних знань студентів

Рівень сформованості знань	I-II етапи		III-IV етапи		V-VI етапи	
	Експериментальні групи	Контрольні групи	Експериментальні групи	Контрольні групи	Експериментальні групи	Контрольні групи
I	22,5	20,1	16,4	10,7	15,8	6,1
II	57,2	45,1	64,3	57,7	58,7	58,1
III	16,3	15,7	20,9	16,5	23,6	20,8
IV	2,9	2,7	6,4	3,8	7,0	4,9
V	2,7	2,4	4,6	4,3	3,9	2,8

Для визначення ефективності методики формування експерименту було застосовано компонентний аналіз сформованих у студентів понять. Показниками було обрано: P_1 – повнота, P_2 – точність, P_3 – системність, P_4 – уміння переносу. Оцінювання проводилося за 5-бальною шкалою. Коефіцієнт рангової кореляції експертних оцінок $\rho = 0,89$, що дає підстави для довіри експертам.

Для порівняння дисперсій двох сукупностей показників – експериментальних і контрольних груп, було застосовано критерій Фішера F . За таблицею розподілу Стюдента (t -критерій) ми дійшли висновку про не випадковість одержаних результатів: за всіма показниками (P_1, P_2, P_3 і P_4) експериментальна методика виявилась ефективнішою за контрольну.

Отже є всі підстави стверджувати, що педагогічні технології, спрямовані на забезпечення соціально-економічної підготовки студентів, покликані: створювати у них «смак успіху», впевненості у своїх силах, врахування результатів індивідуальної творчої діяльності, порівняння нових успіхів із попередніми успіхами того самого студента, а не порівняння одного студента з іншим; формувати узагальнені поняття, навчати аналізу і синтезу, порівнювати і співставляти, узагальнювати і систематизувати, а не навчати аналізу сукупності розрізнених фактів; розвивати у студентів цілісне бачення світу і ролі людини в цьому світі, перетворення всієї одержуваної інформації в особистісно значущу для кожного студента.

Дослідження теоретичних засад щодо формування економічних знань майбутніх учителів технологій засобами дидактичних ігор, дало змогу зробити **висновки**:

1. На основі структурно-функціональної системи здійснено аналіз суті економічної освіти й виховання, яка передбачає, що конкретний підхід до визначення змісту освіти й виховання повинен характеризуватись єдністю трьох аспектів: особливістю соціально-економічних процесів, що відбуваються в суспільстві; орієнтацією педагогіки на актуальні проблеми розвитку суспільства; системно-діяльним способом вивчення процесу виховання. Саме в цьому випадку з'являється можливість розглядати процес економічної освіти й виховання з позицій системного аналізу. Запропонована система включає педагогічні принципи навчання і виховання, загальнолюдські світоглядні ідеали та цінності. Характерною її особливістю є

спрямованість на забезпечення якнайтіснішого зв'язку економічної освіти й виховання з життям людини.

2. Доведено, що зміст економічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання включає: *загальноекономічний* (наукові основи розвитку суспільства, його політичний та економічний базиси, тактику і стратегію економічного розвитку держави, закони й закономірності цього розвитку, актуальні сьогоденні й прогностичні проблеми, їхнє місце і роль у системі утвердження суверенності України, знання, розуміння, науково-теоретичне трактування економічних термінів, їх причинно-наслідкових зв'язків у системі економічної науки і практики, вміння аналізувати економічні процеси з позицій їх прогностичності тощо), *дидактичний* (науково-теоретичне визначення економічного потенціалу навчального предмету, оцінка цього потенціалу в системі внутрішньо-предметних і міжпредметних зв'язків, вміння конструювати аналітичну карту «Економічний потенціал предмету» з чітким визначенням розділу, теми, підтеми, а також імпліцитну карту-схему базисного компоненту навчальних предметів, пошук форм, методів, засобів економічної освіти й виховання учнів, запровадження в навчальному процесі нестандартних форм навчальної організації), *психологічний* (знання про психологічні основи розвитку й формування особистості, роль її в колективі, врахування загального розвитку дитини і, зокрема, економічного, вікових та індивідуальних особливостей, розробка і практичне застосування психологічного тестування учнів, бажаючих проходити спеціальне економічне навчання й присвятити себе в майбутньому певному виду діяльності економічного профілю, аналіз мотиваційно-потребної сфери школярів, формування рис впевненості та волі в досягненні поставленої мети, ствердження життєвої позиції учня в досягненні необхідних результатів у економічній підготовці), *соціально-педагогічний* (розуміння таких соціальних цінностей, як знання, компетентність, професіоналізм, їх місце і стверджуюча роль у соціальному імунітеті статусу вчителя, учня), *виховний* (використання предметних можливостей для економічного виховання учнів, формування в них рис господаря своєї країни і своєї долі, виховання рис організованості, діловитості, підприємливості, заповзятливості й наполегливості в досягненні поставленої мети, бережливості, почуття колективізму, відповідальності за доручену частину роботи), *методичний* (обізнаність педагога з новими методиками викладання предметів, загальними науковими характерологічними ознаками цих методик, вмінням віднайти в них особливе і специфічне для економічної освіти й виховання учнів, здатність конструювати урок, позаурочний і позашкільний захід з економічної теми, методично правильне застосування різноманітних форм у практичній діяльності), *управлінський* (оволодіння вчителем наукових основ управління школою як складовою суспільства, розуміння й аналіз зовнішніх і внутрішніх зв'язків її з різними підсистемами, розуміння функцій управління школою, їх роль у економічній освіті й вихованні учнів, визначенні завдань, плануванні, організації, коригуванні, аналізі проведеної роботи, самоаналізі своєї власної) аспекти.

3. У процесі дослідження з'ясовано педагогічні умови забезпечення ефективного формування економічних знань студентів засобами дидактичних ігор (формування уявлень про необхідність економічної підготовки в майбутній професійній діяльності; створення мотиваційних проблемних ситуацій шляхом постановки спеціальних пізнавальних задач, проблемного експерименту з непередбачуваним результатом; застосування методів, що активізують пізнавальний інтерес (рольові ігри, змагання, диспути, тренінги, подорожі, аукціони, захист творчих проєктів тощо); застосування в навчальному процесі комплексу навчально-методичних посібників).

4. Визначено критерії (наявність чіткої і діагностично заданої мети; викладання змісту навчального матеріалу, що підлягає засвоєнню, у вигляді системи пізнавальних і практичних завдань, орієнтовної основи та способів їх вирішення; наявність достатньо жорсткої послідовності, логічності, певних етапів засвоєння теми (матеріалу, набору професійних функцій тощо); визначення способів взаємодії учасників навчального процесу на кожному його етапі (викладача і студентів, студентів між собою), а також їхньої взаємодії з інформаційними технологіями (комп'ютером, відеосистемою тощо); мотиваційне забезпечення діяльності викладача і студентів, в основу якого покладено реалізацію їх особистісних функцій у цьому процесі (вільний вибір, креативність, усвідомленість, життєве й професійне призначення); зазначення меж алгоритмічної і творчої діяльності викладача, допустимого відхилення від єдиних правил; застосування в навчальному процесі найновіших засобів і способів обробки інформації) і показники рівнів економічної підготовленості майбутнього вчителя трудового навчання засобами дидактичних ігор.

Рівні сформованості економічних понять, умінь і навичок оцінювали за такими компонентами: рівень узагальнення в процесі оперування навчальним матеріалом; ступінь виявлення суттєвих ознак в економічних поняттях, законах чи закономірностях; усвідомлене оперування поняттями, уміннями і навичками; прояв професійно значимих особистісних якостей у процесі оперування поняттями, уміннями і навичками; прояв організаційних, технічних і технологічних умінь та навичок.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. **Буга О. І.** Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до викладання економічних дисциплін / О. І. Буга // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2004. – № 5. – С. 424-429.
2. **Буга О. І.** Навчання студентів педагогічно-індустріальних факультетів економічних понять / О. І. Буга // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2004. – № 6. – С. 267-272.

3. **Буга О. І.** Комунікативна культура вчителя в контексті загальної культури особистості / О. І. Буга // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2005. – № 1. – С. 100-108.
4. **Буга О. І.** Ділові ігри в навчальному процесі: сутність і структура / О. І. Буга // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2005. – № 8. – С. 216-221.
5. **Буга О. І.** Ділові ігри в дистанційному навчанні / О. І. Буга, М. П. Свіржевський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2006. – № 11. – С. 228-233.
6. **Буга О. І.** Застосування активних методів навчання в дистанційній освіті / О. І. Буга, О. В. Шестопалюк // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. – 2006. – С. 501–507.
7. **Буга О. І.** Використання елементів ігрових технологій у проведенні уроків у школі / О. І. Буга, С. В. Лапаєнко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2006. – № 12. – С. 462-468.
8. **Буга О. І.** Розвиток професійно-значущих економічних якостей студентів у процесі застосування ділових ігор / О. І. Буга // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2009. – № 21. – С. 305-309.
9. **Буга О. І.** Інноваційні технології в підготовці вчителя трудового навчання / О. І. Буга // Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти. – 2010. – № 7. – С. 373-376.
10. **Буга О. І.** Дидактична сутність педагогічних технологій в економічній підготовці майбутніх учителів трудового навчання / О. І. Буга // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2010. – № 26. – С. 188-193.
11. **Буга О. І.** Навчання майбутніх учителів трудового навчання (технологій) педагогічному менеджменту / О. І. Буга // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – 2010. – Ч 2. – С. 71-78.

Буга О.І. Формування економічних знань майбутніх учителів трудового навчання засобами дидактичних ігор. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2011.

У роботі представлено теоретичні основи формування економічних знань майбутніх учителів трудового навчання засобами дидактичних ігор.

У процесі проведення дисертаційного дослідження створено, систематизовано, теоретично обґрунтовано і практично апробовано систему ділових ігор.

Доведено, що економічна освіта впливає на перебіг і результати педагогічного процесу. З позиції системно-структурного підходу здійснено аналіз підготовки майбутніх учителів до економічної освіти й виховання учнів, що складає основу підсистеми в системі формування професійної готовності майбутнього вчителя. Зовнішніми для неї виступають умови, які можуть впливати з боку інших елементів великої системи.

З'ясовано педагогічні умови забезпечення ефективного формування економічних знань студентів засобами дидактичних ігор (формування уявлень про необхідність економічної підготовки в майбутній професійній діяльності; створення мотиваційних проблемних ситуацій шляхом постановки спеціальних пізнавальних задач, проблемного експерименту з непередбачуваним результатом; застосування методів, що активізують пізнавальний інтерес (рольові ігри, змагання, диспути, тренінги, подорожі, аукціони, захист творчих проєктів тощо); застосування в навчальному процесі комплексу навчально-методичних посібників).

Розкрито зміст структурних компонентів ділової гри.

Визначено критерії і показники рівня економічної підготовленості майбутнього вчителя трудового навчання засобами дидактичних ігор.

Здійснено оцінку рівнів підготовленості майбутнього вчителя трудового навчання до економічного виховання студентів.

Уточнено роль і місце комплексних ділових ігор серед інших методів активного навчання майбутніх учителів трудового навчання.

З позицій системного підходу вивчено недоліки, які притаманні організації економічної підготовки випускників шкіл, їхнє входження в ринкові економічні відносини (на етапі входження в ринок відверто ігнорувалися моральні й духовні якості особистості, що в решті-решт не дозволило вийти на рівень цивілізованого ринку в країні; в загальноосвітніх школах України не забезпечуються належні умови для вивчення основ економіки; в системі педагогічної освіти відсутня належна підготовка викладачів економічних дисциплін, здатних на високому рівні здійснювати соціально-економічне навчання і виховання школярів; намагання розв'язати весь комплекс проблем економічної освіти і виховання через предмети базового компоненту вчителями, які мають освіту з традиційних спеціальностей (мова, література, математика, географія, біологія, історія тощо), без сумніву дає свій результат, але не забезпечує необхідну ефективність соціально-економічної підготовки школярів).

Подальшого розвитку набули положення, які стосуються змісту, методів і форм упровадження ділових ігор у навчальний процес вищих навчальних закладів.

Ключові слова: ділова гра, дидактична гра, рольова гра, підготовка, економічна підготовка, готовність, економічні знання.

Буга О.И. Формирование экономических знаний будущих учителей трудового обучения средствами дидактических игр. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины. – Киев, 2011.

В работе представлены теоретические основы формирования экономических знаний будущих учителей трудового обучения средствами дидактических игр.

На основе структурно-функциональной системы проведен анализ сущности экономического образования и воспитания, который предусматривает, что конкретный подход к определению содержания образования и воспитания должен характеризоваться единством трех аспектов: особенностью социально-экономических процессов, происходящих в обществе; ориентацией педагогики на актуальные проблемы развития общества; системно-деятельностным способом изучения процесса воспитания. Именно в этом случае появляется возможность рассматривать процесс экономического образования и воспитания с позиций системного анализа. Предложенная система включает педагогические принципы обучения и воспитания, общечеловеческие мировоззренческие идеалы и ценности. Характерной ее особенностью является направленность на обеспечение тесной связи экономического образования и воспитания с жизнью человека.

Доказано, что содержание экономической подготовки будущих учителей трудового обучения включает: общеэкономический (научные основы развития общества, его политические и экономические базисы, тактику и стратегию экономического развития государства, законы и закономерности этого развития, актуальные прогностические проблемы, их место и роль в системе утверждения суверенитета Украины, знание, понимание, научно-теоретическую трактовку экономических терминов, их причинно-следственных связей в системе экономической науки и практики, умение анализировать экономические процессы с позиций их прогнозируемости и др.), дидактический (научно-теоретическое определение экономического потенциала учебного предмета, оценка этого потенциала в системе внутрипредметных и межпредметных связей, умение конструировать аналитическую карту «Экономический потенциал предмета» с четким определением раздела, темы, подтемы, а также имплицитную карту-схему базисного компонента учебных предметов, поиск форм, методов, средств экономического образования и воспитания учащихся, внедрения в учебный процесс нестандартных форм учебной организации), психологический (знания о психологических основах развития и формирования личности, ее роли в коллективе, необходимость учета общего развития ребенка и, в частности, экономического, возрастных и индивидуальных особенностей, разработка и практическое применение психологического тестирования учащихся, желающих проходить специальное экономическое обучение и посвятить себя в будущем определенному виду деятельности экономического профиля,

анализ мотивационно-потребительской сферы школьников, формирование черт уверенности и воли в достижении поставленной цели, утверждения жизненной позиции ученика в достижении необходимых результатов в экономической подготовке), социально-педагогический (понимание таких социальных ценностей, как знания, компетентность, профессионализм, их место и утверждающая роль в социальном иммунитете статуса учителя, ученика), воспитательный (использование предметных возможностей для экономического воспитания учащихся, формирования у них качеств хозяина своей страны и своей судьбы, воспитание черт организованности, деловитости, предприимчивости, настойчивости в достижении поставленной цели, бережливости, чувства коллективизма, ответственности за порученный участок работы), методический (осведомленность педагога о новых методиках преподавания предметов, об общих научных характерологических признаках этих методик, умением найти в них особое и специфическое для экономического образования и воспитания учащихся, способность конструировать урок, внеурочное и внешкольное мероприятие на экономическую тему, методически правильное применение разнообразных форм в практической деятельности), управленческий (владение учителем научными основами управления школой как составляющей общества, понимание и анализ внешних и внутренних связей с различными подсистемами, понимание функций управления школой, их роли в экономическом образовании и воспитании учащихся, определении задач, планировании, организации, корректировке, анализе проведенной работы, самоанализе своей собственной) аспекты.

В ходе исследования выявлены педагогические условия обеспечения эффективного формирования экономических знаний студентов средствами дидактических игр (формирование представлений о необходимости экономической подготовки в будущей профессиональной деятельности, создание мотивационных проблемных ситуаций путем постановки специальных познавательных задач, проблемного эксперимента с непредсказуемым исходом; применение методов, активизирующих познавательный интерес (ролевые игры, соревнования, диспуты, тренинги, поездки, аукционы, защита творческих проектов и т.д.); применение в учебном процессе комплекса учебно-методических пособий).

Определены критерии (наличие четкой и диагностически заданной цели; преподавание содержания учебного материала, подлежащего усвоению, в виде системы познавательных и практических задач, ориентировочной основы и способов их решения; наличие достаточно жесткой последовательности, логичности, определенных этапов усвоения темы (материала, набора профессиональных функций и т.д.); определение способов взаимодействия участников учебного процесса на каждом его этапе (преподавателя и студентов, студентов между собой), а также их взаимодействия с информационными технологиями (компьютером, видеосистемой и т.п.); мотивационное обеспечение деятельности преподавателя и студентов, в основу которого возложена реализация их личностных функций в этом

процессе (свободный выбор, креативность, осознанность, жизненное и профессиональное предназначение); указание границ алгоритмической и творческой деятельности преподавателя, допустимого отклонения от единых правил; применение в учебном процессе новейших средств и способов обработки информации) и показатели уровней экономической подготовленности учителя трудового обучения средствами дидактических игр.

Уровни сформированности экономических понятий, умений и навыков были оценены по следующим компонентам: уровень обобщения в процессе оперирования учебным материалом; степень выявления существенных признаков в экономических понятиях, законах или закономерностях; осознанное оперирование понятиями, умениями и навыками; проявление профессионально значимых личностных качеств в процессе оперирования понятиями, умениями и навыками; проявление организационных, технических и технологических умений и навыков.

Ключевые слова: деловая игра, дидактическая игра, ролевая игра, подготовка, экономическая подготовка, готовность, экономические знания.

Buga O Formation of economic knowledge of future teachers of labor education by teaching games. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2011.

The paper presents the theoretical basis of the formation of economic knowledge of future teachers of labor education by didactic games.

In the process of dissertation research there were created systematically, theoretically grounded and practically tested system of business games.

It is shown that economic education influences the development and results of the pedagogical process. From the perspective of systemic-structural approach to the analysis of future teachers to economic education and education of students that is based subsystem in the system of professional formation of future teachers. External to it are the conditions that may impact on other elements of a large system It has been found effective pedagogical conditions of formation of economic knowledge of students by didactic games (the formation of ideas about the need for economic training in future careers, creating a motivational problem situations by setting specific cognitive tasks, problem experiment with unpredictable results, the use of methods that stimulate cognitive interest (role-playing games, competitions, debates, training, travel, auctions, protection of creative projects, etc.) used in the learning process complex teaching aids).

There were clarified the contents of the structural components of the business game.

There were established the criteria and indicators of level of economic training of future teachers of labor education by didactic games.

There were estimated levels of readiness of future teacher training labor to economic education students.

It was refined the role and place of comprehensive business games among other methods of active teaching future teachers of labor studies.

From the standpoint of a systematic approach studied the shortcomings that are inherent in the organization of economic training of graduates, their entry into the market economic relations (at entry into the market openly ignored the moral and spiritual qualities of the person that ultimately are not allowed to reach the level of civilized market in the country, in secondary schools in Ukraine are not provided with appropriate facilities for learning the basics of the economy; the system of teacher education is not adequate preparation of teachers of economic subjects can perform at a high level of socio-economic education and educating students, attempts to solve all complex problems of economic education and training through basic subjects component of teachers who have education with traditional specialties (language, literature, mathematics, geography, biology, history, etc.) will no doubt give your score, but does not provide the required efficiency socio-economic students).

Further development of acquired rules relating to content, methods and forms of implementation of business games in the educational process of higher education.

Keywords: business game, didactic game, role-playing game, training, economic training, readiness, economic knowledge.